

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 5. maja 1869.

Gospodarske stvari.

Kmetijsko premoženje.

Kdor nič nima, se vé da ne more gospodar biti. Taki so otroci, posli, neumni ljudje, ki nimajo nič svojega, in jim tudi drugi svojega premoženja ne zaupajo. V to število gredó tudi zapravljevci, katerim gosposka ali premoženja ne izročí, ali pa jim izročeno spet odvzame in jim oskrbnike postavi, da premoženja sebi, svojim otrokom ali pa tistim, kateri imajo kako pravico do njega, popolnoma ne zapravijo, in da niti sami niti drugi po njihovi zapravljevosti v škodo ne pridejo. Otroci in posli pa so v pomoč gospodarjem, ki jim s svojim delom služijo in prihodke pomnožiti pomagajo v občni blagostan družine.

Premoženje je mnogo, in sploh ali premèkljivo ali pa nepremèkljivo, in oboje ali lastno ali pa ljudsko. Premèkljivo premoženje so denarji, zaloge blagá: žito, vino, živina, orodje, posoda in druge reči. Nepremèkljivo so zemlje in posestva: polje, travniki, vinogradi, gozdi, hiše v mestih, fabrike, rudnije itd. Vse tako premoženje je ali lastno ali pa ljudsko, in ali posamesnih ljudi ali družbino, ali srenjsko, ali pa državno.

Premèkljivo premoženje, denar in drugo, gré ali v posojila, ali pa v barantijo, in upniki ali obrest prejemajo, ali pa se v družbini barantiji udje z dobičkom in premoženjem delé, služabniki pa svoja plačila dobé. Nepremèkljivo premoženje pa lastniki ali sami gospodarijo, ali ga pa v najem drugim dajo, ki jim pogojeno najemščino odrajtujejo.

Recimo tukaj eno od zemljišč in njihovih delov.

Zemljiščem prištevamo polje, travnike, vinograde, gozde. V cele kmetije gré nekaj polja, nekaj travnišćine in gozdov, in je dobro vse to vkup v nekaki primeri imeti. Ta primera pa se ravná po namenu, kterega kmetovalec na svojem posestvu doseči hoče, in kterega mu okolišćine kažejo in svetujejo; ker se vé, da namen kmetije so kar največi prihodki in dobički, družega ne.

Namen kmetovalca je namreč ali žito in drugi poljski pridelki, ali živinoreja ali pa oboje vkup.

1. Če so kmetovalcu žito in drugi poljski pridelki, postavimo, lan, brošec (Krapp), bela pesa za sladkor, tabak itd. pglavitni namen, dobro polje mu je se vé da pglavitna reč, in travniki so mu le zato, da toliko živine redí, kolikor mu je za gnojenje poljá potreba. Pa kar se je znajdlo, da za gnojenje poljá ni ravno živinskega gnoja vselej potreba, prebó se tudi brez travnikov, če jih ni, ker razne soli, fosfor, žveplo, mavec (gips), živo in vgašeno apno, zmlete kostí, pepél,

sprstenina in zmešanice itd. polje dobro gnojé, če se prav rabijo; če se namreč, postavimo, mavec ne trosi po mokrem svetu, in najbolj takim rečem, ktere stročje imajo; pepél in živo apno pa tudi po mokrem. Tudi se dá na polji, po umnem in pravem vrstenji pridelkov, zadosti klaje za potrebno živino dobiti.

2. Če je pa posestniku živinoreja pglavitna reč, so dobri travniki se vé da kar zelo koristni, ker manj stroškov vzamejo. Če pa travnikov ni, mora se za živino napolji klaja pridelavati. V taci okolišćinah naj se polje v tri, štiri dele razdelí, na njem se en del z deteljo ali tudi z grašico, drugi del s travo, tretji s korenstvom ali s koruzo za klajo, in četrť del z žitom itd. obseje, in se tako posestvo z obilnim živinskim gnojem lahko dobro gnojí. Včasí se namreč v nekterih krajih, posebno pri velicích mestih, živinoreja veliko bolj, in prej in gotoviše izplača od družih pridelkov; ker mleko se v mesto lahko in drago prodá in veliko lepega dobička donese, in po tem še teleta in pitana živina.

3. Če pa hoče posestnik na svojem posestvu poljske pridelke, namreč žito in drugo, in pa tudi živino enako imeti, kakor je to v stranskih krajih daleč od mest dobro in prav, spet so mu travniki koristni. Če ima, postavimo, kdo 20 oralov dobrega polja, imeti je dobro še vsaj 10–12 oralov dobre travnišćine. Kar mu o tem klaje še manjka, lahko si je na polju pridelal, kjer se umno vrstenje goditi mora, in se vsako leto kacih 5 oralov za deteljo itd. odloči. To dá mero za večá in manjšá posestva.

4. Tudi še vrti so del kmetijstva, sadni in zelni vrti, oboji blizo hiše, da se s hojo do njih čas ne trati, in pa da so lože obvarvani. Sadni vrti naj se z dobrim, rodovitnim, mnogim, zgodnjim, srednjim in poznim sadjem, najlepše v vrsto nasadé. Če so drevesa velika, ne bo rastlo pod njimi družega, kakor trava, in če se dobro oskrbujejo, če se drevje skrbno trebi, gnojí, okopuje, imel bo gospodar obilo sadja, ki veliko zaleže in je prijetno. — Zelni vrt ima gredice za mnogo pri hiši potrebno zelenjad.

5. Kar gozde tiče, dobro je s poljem vred jih imeti v enaki meri, ki so dobro oskrbljeni in varovani lepa in stanovitna zaloga gospodarju za dela in za kurjavo in za prodaj, in za nekoliko listja za nastel.

6. Kjer so vinogradi, dá v dobrih letih dobro dozrjeno grozdje dobro vino, in gospodarju nameček prihodkov in denar. V nekterih krajih imajo same vinograde za posestvo in od njih živé. Pa v taci krajih so posestniki večidel revni.

Da vse taka posestva so razne dobrote in koristi, to je vsacemu znano; kajti lega in zemlja delate v tem velik razloček. Leže namreč kaka posestva ali v ravnini, v dolinah, pri vodah, ali pa v hribih, proti solncu

ali od solnca; ter ali na skalovitem, peščenem, plitvem, ali pa na debelem, ilovnatem svetu, ali pa na dobri zmešanici, kjer je, postavimo, polovica apnice, en del ilovne, en del kremenine, ki je tak svet za vse popolnoma dober: dela vse to velike razločke in razno vrednost. Malo, pa dobro posestvo, če je dobro obdelano, dá veči dobiček, kakor veliko slabega posestva, kjer je veliko dela in veliko stroškov, pa malo vžitka.

Ker so zdaj vse kmetije po dodelani odškodbi od svojih poprejšnjih grajščin odvezane, je kaj zelo želeti, da bi se zemljišča tudi povsod zložila, to je, da bi posamesni posestniki se med seboj pogodili in raztresena posestva, njive in drugo tako med seboj zamenili, da bi vsak posestnik svoje posestvo skup imel, kar bi mu potlej obdelovanje in obvarovanje svojega posestva kaj zelo polajšalo.

Iz državnega zbora.

O postavi za ljudske šole.

Govor dr. L. Toman-a v zbornici poslancev 22. aprila.

(Po stenograf. zapisniku.)

(Konec.)

Ako se Vam je že poprej iz družih važnih stališč človeškega življenja dokazalo, da svoboda v tej postavi ni našla prostora, pravim Vam jaz, da tudi iz tega stališča, na katerem jaz stojim, v tej postavi pogrešam vsake svobode, sicer bi se bilo to vprašanje prepuščilo deželnim zborom, da bi ga rešili.

Al še iz drugega obzira bodem ovrgel to postavo. Trdim, da je v materijalnem in bistvenem obziru popolnoma napačna.

Nisem sicer učitelj, a zdi se mi, da ni treba biti učitelj, zdi se mi, da je treba le sploh ktero ljudstvo poznati, ne more biti izključljivi nemško-avstrijsko ali ktero drugo avstrijsko ljudstvo, ampak da je treba le ktero izmed ljudstev poznati, kakoršna so sploh zdaj v Evropi, in ne bo se moglo trditi, da bi se smelo od otroka kmečkih roditeljev toliko tirjati, kakor se od njega tirja v §. 3. te postave, ampak pritrnilo se mi bo, da se je storilo v postavi več, kakor je potrebno, in storilo se je to na škodo uspešnega podučevanja.

Gospôda moja! Kaj se zahteva v ljudski šoli? Kaj naj se otroci učé? „Nauk vere“, to je naravno. Na dalje s kratka se zahteva jezik. Tù se ne vé, ali naj se otroci učé jezik govoriti, brati ali pisati? In na kateri jezik se je tù mislilo, na materini ali na kterega drugega? — Branje je v §. 3. popolnoma izpuščeno. Čudno je, da se branje v §. 21. naravnost navaja med učnimi predmeti, v §. 3. pa ni omenjeno. Tako postavodajstvo, to moram reči, zdi se mi vsaj precej površno delo! — Otroci se morajo na dalje učiti najvažnejše reči iz natoroznanstva, iz zemljepisja in iz zgodovine s posebnim obzirom na njih domovino in pa ustavo svoje dežele. V §. 21. se lahko prepričamo, da morajo otroci vse to popolnoma znati, kader 14 let stari zapusté šolo.

Gospôda moja! Pri takih okoliščinah morali bi še mi vsi v šolo iti; dasiravno smo tukaj ustavo naredili, vendar se vsak dan o njej pričakamo. Eden trdi to, drug drugo, mi menda sami ustave popolnoma ne poznamo, in otroci, ki bi se hoteli pri spremenljivem političnem življenju v Avstriji ustave temeljito naučiti, morali bi se skoraj vsako leto iz novega učiti. (Pravo! v desnici in sredini.) Na dalje se tirja geometrično oblikoslovje, telovadba za kmečke otroke, ki že tako od domačega dela utrujeni v šolo prihajajo.

Vprašam Vas — in zadeva je jako resna — Vam je bilo mar za avstrijske razmere in razmere avstrij-

skih narodov, ali sploh kterega naroda, ko ste določevali take abstraktne učne predmete?

Našim narodom je treba, da se vsak popolnoma nauči materinega jezika, ker mu le ta more pomagati, da si pridobi še družih znanosti; potem pa je treba, da se otrok seznaní s tem, kar tirjajo posamesni poklici. Ljudstvo naj se učí, kako naj si primerno zida svoje hiše, kako naj skrbi za čista, zračna in svetla stanovanja, kako naj si pripravlja svoj živež. Otrok naj se podučuje, da bo poznal človeka, da bo vedel, kako naj se gledé hrane in zdravja vede, kader mu zdravnik ni pri rokah; otrok naj se učí, kako se polje obdeluje, kako se gozdi zboljšujejo; otrok naj se vadi najpotrebnejih hišnih del in domače obrtnije.

Ali je vsega tega kaj v postavi najti? Ne! Vi hočete stvariti učene, pa petnajst let stare kmečke dečke. Po 15. letu naj se hodijo 5 let sprehajati, kasneje stopijo v vojsko, in gospodje so! Kdo bo pa delal, kdo ustanavljal državno blagostanje, kdo bo plačeval davke? Za to bodo morali se vé da oni gospodje skrbeti, ki hočejo med kmečke otroke razdeliti take svobodnostne vednosti.

Ugovarjalo se mi bo, da je postava za posamesne dežele napravila marsiktero izjemo od tega §. 3. Jaz pa ne maram izjem za narod, kterega zastopam; jaz nočem izjeme, ktere nemški narod ne potrebuje, pa tudi nemškemu narodu, za kterega ste Vi to postavo naredili, ne bode teknila Vaša postava. Izvzeto je le to, koliko časa imajo otroci šolo obiskovati. Pa tudi v tem obziru je naravnost določeno, da sme otrok še le v prvem polletju 14. leta šolo zapustiti in da bo morebiti deželni zborom dovoljeno, še krajši čas odmeriti. Ako pa se skrajša čas šolskega obiskovanja, ostane nam ta nasledek, da se otrok, ki bi se imel težkih neizvzetih predmetov §. 3. v krajšem času naučiti, celó nič ne bo naučil. Potem pa smo svoj namen tem manj dosegli, kajti nam ne gré za to, koliko časa se otrok učí, ampak kaj naj se učí. — Drugi paragrafi, ki o izjemah govore, obravnavajo samo sposobnost učiteljskih pripravnikov. Ti paragrafi so majhne važnosti, poprej omenjeni pa so prevažni za vsak narod, tudi za nenemške.

Pa kaj celó te izjeme pomenijo? Ker določila, ktere ste izjemoma prepustili deželni postavodaji, tej že tako po ustavi pripadajo, ste tudi s tem prepuščevanjem skrajšali našo pravico, ker nam to, kar ste nam danes milostljivo dali, vsako uro zopet lahko vzamete; mi pa nočemo to sprejemati kot darilo, kar nam gré po naši pravici. To pa moramo izreči, da Vaše postopanje nam kalí naše pravice. Deželni zborom sicer ni nič pripuščeno, kakor to, da smejo šole in učitelje vzdržavati; za to naj bi deželni zbor smel skrbeti, v učnem obziru pa bi po Vašem ne imel nobenega upliva in gledé šolskega vodstva nobene sodbe. Šolsko vodstvo pa je zares največe važnosti. To pravim Njih ekselenciji gosp. ministru uka, da nam nič ni tako pri srcu kakor to, kako se imajo naši otroci izrežati, in da se imajo otroci po splošno priznanem načelu podučevati v narodnem, materinem jeziku, sicer je poduk golo trpinčenje in šolmosterska surovost. To tirjamo kar najbolj odločno, tega pa ne moremo pričakovati, ako ima učiteljska pripravnišča in določevanje učnega jezika v rokah ministra uka, kteremu se zdi naš jezik nesposoben, ki ga toraj ne bo nikdar vpeljal.

Jaz le želim, da bi učni minister enkrat prišel v deželni zbor, v katerem sedim jaz in tovarši mojega prepričanja. On bi se tam prepričal, da je naš jezik sposoben tudi za parlament, da mora toraj biti tudi primeren za ljudske in srednje šole. Kaj pa da, našega jezika ne poznate — in kar jako obžalujem —